

Chapter Title: Suomalais-saksalainen yhteistoiminta 1941–1944

Book Title: Aseveljien tulkit

Book Subtitle: Jatkosodan monikielinen arki

Book Author(s): PEKKA KUJAMÄKI

Published by: Finnish Literature Society. (2023)

Stable URL: <https://www.jstor.org/stable/jj.7013070.5>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at <https://about.jstor.org/terms>

This book is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License (CC BY-NC-ND 4.0). To view a copy of this license, visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>.

JSTOR

Finnish Literature Society is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Aseveljien tulkit*

2 Suomalais-saksalainen yhteistoiminta 1941–1944

Jatkosodan alkaessa kesäkuussa 1941 alkoi runsaat kolme vuotta kestänyt suomalais-saksalainen sotilasyhteistyö, jonka aikana Suomi oli paitsi useiden saksalaisdivisioonien läpikulku- ja asemapaikka myös Kolmannen valtakunnan liittolainen yhteistä vihollista vastaan. Saksalaisjoukot toi maahan Hitlerin Operaatio Barbarossa ja Saksan sotateollisuuden kiinnostus Kuolan niemimaan malmivaroja kohtaan. Taustalla olivat myös Suomen omat poliittiset ja ideologiset vaikutteet sekä maan pyrkimys vahvistaa taloudellista ja sotilaallista asemaansa.

Ensimmäiset joukot saapuivat Suomeen jo syyskuussa 1940, kymmenen kuukautta ennen yhteisten sotatoimien alkua. Suomi oli tuolloin toipumassa talvisodasta, mutta maailmansodan jatkuessa maan jälleenrakennusta varjosti varautuminen uuteen sotaan. Kevään 1940 aikana Saksa eteni voimakkaasti läntisessä Euroopassa, ja kun Neuvostoliitto muutamaa kuukautta myöhemmin miehitti Viron, Latvian ja Liettuan, Suomen vaihtoehdot ulkomaankaupan ja varustelun turvaamiseksi kävivät vähiin, ja jäljellä olevista vaihtoehdoista Suomen poliittinen johto valitsi tukeutumisen Saksaan.⁶⁴ Suhteiden avoimen normalisoimisen tiellä oli kuitenkin Neuvostoliiton ja Saksan jo ennen talvisotaa solmima hyökkäämättömyyssopimus, jonka liite tunnetusti liitti Suomen osaksi

64 Vehviläinen 2002: 78.

Neuvostoliiton etupiiriä ja jätti maan – sekä poliittisen johdon että Saksaan päin nojallaan olevan kulttuurieliitin valtavaksi pettymykseksi⁶⁵ – sotaan itäistä naapuriaan vastaan ilman saksalaisten tukea.

Talvisotaa seuranneina kuukausina Saksa toimi edelleen virallisesti Ribbentropin ja Molotovin solmiman sopimuksen puitteissa, mutta irtaantui siitä hiljalleen kulussien takana. Ensin Saksa avautui Suomen viennille, mutta viimeistään heinäkuusta 1940 alkaen myös sotilasyhteistyölle, kun Hitler ryhtyi valmistelemaan Neuvostoliittoa vastaan suunnattua operaatiota, johon myös Suomelle oli ajateltu oma osansa. Merkkinä keskinäisestä lähestymisestä Hitler myöntyi Suomen asehankinnoille, kun taas Suomi salli saksalaisten joukkojen kuljetukset alueidensa kautta Pohjois-Norjaan.⁶⁶ Kauttakulkusopimuksen myötä saksalaiset perustivat huoltoväylän, joka ulottui Pohjanlahden suomalaisista satamista vuoristoarmeijan Pohjois-Norjassa sijaitseviin joukkoihin (*AOK Norwegen*). Samalla Saksan armeija sijoitti Suomeen noin tuhannen sotilaan joukon, joka huolehti kuljetusoperaatioiden edellyttämistä logistiikka-, viestintä- ja tiedustelutehtävistä. Kuten Vehviläinen on todennut, Saksa saattoi näiden näennäisesti vaatimattomien operaatioiden varjolla vahvistaa pohjoisia joukkojaan Neuvostoliittoa vastaan, suorittaa maastotiedusteluja⁶⁷ ja rakentaa ruoka-, ammus- ja polttoainevaraustoja myöhemmin saapuville, huomattavasti suuremmille joukko-osastoille, joiden oli määrä toimia Suomen maaperältä käsin.⁶⁸ Valmistelut päättyivät juhannuksen 1941 tienoilla, kun Saksa julisti sodan Neuvostoliitolle

65 Hiedanniemi 1980: 168–181; Jokisipilä & Könönen 2013: 505.

66 Vehviläinen 1984: 322 ja 2002: 77–83; Meinander 2011: 66–69; Jonas 2011: 94–96; Suomen ja Saksan välisistä poliittisten, taloudellisten ja sotilaallisten suhteiden kehitysvaiheista talvisodan päättymisestä jatkosodan alkuun ks. Mauno Jokipii 1988. Jokisipilän ja Könösen tutkimus *Kolmannen valtakunnan vieraat*, erityisesti sen alaluku ”Aseveljeyden pohjustajat” osoittaa vakuuttavasti, kuinka kauttakulkusopimus ja koko vuosien 1941–1944 suomalais-saksalainen liitosuhde sai muotonsa ”osin jo talvisotaa edeltävän aikaan ulottuvan hiljaisen valmistelu- ja kypsytysprosessin tuloksena.” Jokisipilä & Könönen 2013: 231.

67 Tiedustelun kautta tapahtuva valmistelu kuului mm. *AOK Norwegenin* tiedusteluosaston (Ic) vastuulle. Tammikuun 1941 toimintakertomuksessaan se raportoi perusteellisesta Pohjois-Suomen ja Karjalan ml. Kuolan niemimaan maastotiedustelusta ja kahden kartan valmistumisesta: ”Es wurde eine ausführliche Beurteilung des Geländes von Nordfinnland und von Karelien einschließlich der Halbinsel Kola zusammengestellt, dazu 2 Karten hergestellt.” ”Tätigkeitsbericht der Abt. 1c des A.O.K. Norwegen vom 1.1.–31.1.1941”, T-312/993, OMF.

68 Vehviläinen 1987: 346.

ja käynnisti laajalla, Mustaltamereltä Jäämerelle ulottuvalla rintamalla hyökkäyksen kohti itää.

Saksan sotatoimien käynnistymisestä ilmoitettiin Neuvostoliiton Saksan suurlähettiläälle Vladimir Dekanozoville 21. ja 22. kesäkuuta välisenä yönä Berliinissä valtakunnanulkoministeri Ribbentropin virastossa, Wilhelmstrasse 76:ssa. Ilmoitus annettiin muistion (*Memorandum*) muodossa. Suurlähettilään ja hänen tulkkinsa, Valentin Berezkovin, haki paikalle Erich Sommer, Auswärtiges Amtin venäjän kielen tulkki ja kääntäjä, joka kuvaa muistelmissaan tilaisuutta seuraavasti:

Ribbentropin sotilaspukeiset adjutantit ottivat asennon ja ojensivat käden ylös tervehdykseen, ja pääadjutantti ohjasi meidät Bismarckin työhuoneeseen. Ribbentrop seisoi entisen valtakunnankanslerin työpöydän edessä, vierellään kansliapäällikkö ja ministeriön pää-tulkki Dr. Paul Schmidt. Vähän etäämmällä pieni virkamiesjoukko, enintään kolme tai neljä henkilöä. Ribbentropista paistoi hänen vaivoin tukahdutettu kiihtymyksensä, mutta keinotekoisen rusketuksen takaa ei näkynyt minkäänlaista punehtumista. Hän astui muutaman askeleen kohti Dekanozovia ja tervehti tätä vaitonaisella kädenpuristuksella.

Dekanozov oli aikeissa aloittaa puheenvuoron välittääkseen eteenpäin neuvostohallituksen ilmoituksen, jonka saksankielistä tekstiä Berezkov piti kädessään. Ribbentrop keskeytti hänet huomauttamalla, että hän ei aio ottaa vastaan minkäänlaisia neuvostohallituksen ilmoituksia, vaan tarkoituksena on pikemminkin antaa valtakunnan hallituksen muistio suurlähettilään tiedoksi. Ulkoministerin merkistä Schmidt astui esiin ja alkoi lukea monisivuista dokumenttia. Muistio alkoi useampia kohtia sisältävästä esipuheesta, jossa Neuvostoliittoa syytettiin Saksalle vihamielisestä politiikasta ja sopimusrikkomuksista, minkä jälkeen seurasi rajavälikohtausten, Saksan ilmatilan loukkausten ja muiden toimien yksityiskohtainen luettelo, jotka yhdessä osoittivat, että Neuvostoliitto oli aikeissa ”pettää olemassaolostaan kamppailevan Saksan”.

Kun lähettiläänsä vieressä seissyt Berezkov sai kuiskattua ”ideologisen” esipuheen käännöksen ja ryhtyi tulkkamaan myös raja-

loukkausten yksityiskohtia ja ajankohtia, Dekanozov keskeytti hänet. Muistion lopputulema oli ennakoitavissa.

Dekanozovin poistuttua lähetystöönsä muistio mukanaan seurasi yön protokollassa ”ystävällismielisten” ja puolueettomien valtioiden edustajien vastaanotto. Italian, Japanin ja Unkarin edustajien jälkeen oli myös Romanian ja Suomen vuoro:

Unkari kuten myös Romania ja Suomi, joiden lähettiläät Bossi ja Kivimäki saapuivat viiden minuutin välein, olivat jo liittyneet Saksan idän sotaretkeen ja lähettivät seuraavan kahden viikon aikana divisioonansa rintamalle. Lähettiläille ei siten jäänyt muuta tehtävää kuin kohottaa maljat niiden romanialais- ja suomalaisalueiden takaisinvoittamiseksi, jotka neuvostojoukot miehittivät vuonna 1940. Erityisen tohkeissaan paikalle saapui Kivimäki, vantterra, voimaa puhkuva, mutta hyvin jäntevä suomalainen, joka kello 4:25 rappuset harppoen kiirehti Ribbentropin luokse ja ilosta säteillen puristi molemmin käsin tämän ojentamaa oikeaa kättä.⁶⁹

Operaatio Barbarossa eli Saksan hyökkäys Neuvostoliittoon käynnistyi 22. kesäkuuta. Tuona aamuna Hitler julisti Saksan taistelevan liitossa Suomen kanssa (*”im Verein mit den finnischen Kameraden”*)⁷⁰. Suomen osalta sota käynnistyi kuitenkin vasta kolme päivää myöhemmin Neuvostoliiton pommitettua Suomen kaupunkeja ja satamia. Hitlerin ilmoitus liittoumasta oli puolueettomana, länsimaisena demokratiana esiintyvälle Suomelle ulkopoliittisesti hankala. Virallinen Suomi pyrki kehystämään osuutensa erillisenä puolustusotana Saksan rinnalla Neuvostoliittoa ja bolševismia vastaan, yhteisistä sotavalmisteluista ja Saksan hyökkäysvalmisteluihin annetuista myönnytyksistä huolimatta.

69 Sommer 1981: 166–167, 170.

70 Viittaa tässä Hitlerin puheeseen ”Proklamation an das deutsche Volk” (22.6.1941) siinä tekstimuodossa kuin se on ollut käytössä Dr. Kurt Bauerin (Wienin yliopisto, Ludwig Boltzmann Institut für Kriegsfolgenforschung) kansallissosialismin avaintekstejä ja -dokumenteja käsittelevässä opintojaksossa. Ks. <http://www.kurt-bauer-geschichte.at>. Viitattu 14.10.2022.

ta.⁷¹ Tosiasia silti oli, että jatkosodan käynnistyessä Kolmannen valtakunnan lennosto operoi jo suomalaisilta lentokentiltä käsin, ja useita Saksan vuoristoarmeijan divisioonia oli Operaatio Hopeaketun (*Silberfuchs*) tavoitteiden mukaisesti aloittanut etenemisen Pohjois-Norjasta ja Sallasta kohti Petsamo ja Murmanskin rataa tehtäväänään varmistaa Kuolan niemimaan nikkelivarojen hallinta ja katkaista Neuvostoliiton yhteys läntisiin liittolaisiinsa ja Jäämeren huoltoyhteyksiin⁷². Lisäksi Hitlerin radiopuheen aikoihin Norjasta lähti liikkeelle 163. jalkaväkidivisioona kohti Joensuuta, jossa se liittyi suomalaisen Karjalan armeijan hyökkäykseen kohti Syväriä.⁷³ Heinäkuun 1941 alun päiväkäskyssä (nro 4) Mannerheim tervehti juuri rintamalle saapuneita kenraaliluutnantti Engelbrechtin joukkoja:

Olen ylpeä siitä, että Saksan sodanjohto on käytettäväkseni asettanut kokeneen 163. Divisioonan. Suomen puolustusvoimain ylipäällikkönä lausun divisioonan komentajan kenr.ltn. Engelbrechtin ja hänen urhoolliset joukkonsa tervetulleeksi Suomen sotanäyttämölle.⁷⁴

Yhteistoiminnan pelintekijät

Saksalaisjoukkojen saavuttua maahan syntyi kolmeksi vuodeksi Itä-Suomesta Pohjois-Suomeen ulottuva suomalais-saksalainen vyöhyke – Lähteenmäki käyttää erityisesti Pohjois-Suomen osalta nimitystä *suomalais-saksalainen yhteisalue*⁷⁵ – jonka sotilaalliset operaatiot ja saksalaisjoukkojen huolto sekä sotilaiden näkyvä läsnäolo harvaan asutussa Suomessa edellyttivät toimivia operatiivisia ja hallinnollisia rakenteita. Ne syntyivät ja muuttuivat sekä saksalaisten ja suomalaisten

71 Suomen valtionjohdon kansallisesta ja kansainvälisestä tasapainoiluista puolueettomuuspyrkimysten ja aseveljeyden realiteettien välillä ks. Jokipii 1988 ja Jokisipilä & Könönen 2013; tasapainoilun vaikutuksesta lehdistösensuuriin Rusi 1982.

72 Vehviläinen 1987: 345 ja 2002: 87–88; Jokipii 1988: 355–513.

73 Tuunainen 2011: 152–157.

74 Karjalan armeijan esikunnan operatiivisen osaston sotapäiväkirja 7.7.1941. Sotapäiväkirjat-kokoelma, Jatkosodan ja Lapin sodan sotapäiväkirjat. Sotapäiväkirja 14298. Tiedosto 45, KA. Viitattu 12.1.2023.

75 Lähteenmäki 1999: 9.

sotavoimien ryhmitysten ja operaatioiden mukana että sotilas- ja siviiliviranomaisten välisten koordinaation tuloksena.

Sodan käynnistyessä Petsamon suunnan operaatioista vastasi kenraali Eduard Dietlin johtama vuoristoarmeija (*Gebirgskorps Norwegen*), kun taas Sallan suuntaan pyrki kenraali Hans Feigen johtama XXXVI armeijakunta. Saksalaista lennostoa (*Luftflotte 5*) komensi kenraalieversti Hans-Jürgen Stumpff. Saksalaisten korkeinta johtoa edusti komentaja, kenraalieversti Nikolaus von Falkenhorst. Jo kevään 1942 aikana saksalaisjoukot koottiin Pohjois-Suomeen omaksi Lapin armeijaksi (*Lappland-Armee, 20. Gebirgsarmee*), ylimpänä komentajanaan Eduard Dietl. Armeija koostui kolmesta vuoristoarmeijakunnasta (VuorAK): Petsamon suunnan XIX VuorAK:n komentoon astui kenraali Ferdinand Schörner, kun taas niin sanotulle Sallan-Kantalahden rintamalohekelle sijoitettiin kenraali Karl Weisenbergerin johtama XXXVI VuorAK. Eteläisin Kiestingin-Uhtuan lohko oli kenraali Franz Böhmen alaisuudessa.⁷⁶

Rovaniemelle komentopaikkansa perustanut vuoristoarmeija (*AOK Norwegen, Befehlsstelle Finnland*, sittemmin joukkojen uudelleenjärjestelyjen myötä *AOK Lappland* tai lyhyemmin *AOK 20*) edusti Pohjois-Suomen ylintä sotilaallista päätäntävaltaa, jolle suomalaiset joukot olivat alisteisia, kun taas Pohjois-Suomen lääninhallitukset ja muut paikallisviranomaiset vastasivat alueen siviilihallinnosta.⁷⁷ Itä-Suomessa kenraali Erwin Engelbrechtin johtama 163. divisioona oli puolestaan alisteinen Aunuksen ryhmälle aina edellä mainittuun joukkojen ja rintamien uudelleenorganisointiin asti. Saksalaiset joukot muodostivat Suomeen ainakin periaatteessa itsenäisen ja omavaraisen sotilaallisen yhteisön, joka toimi eksterritoriaalisen toimivaltaperiaatteen mukaisesti saksalaisen sotilaislain alla ja vastasi myös omasta huollostaan. Pohjois-Suomesta muodostuikin nopeasti Saksan armeijan selusta-alue, jossa sijaitsivat sen keskeiset huolto-, varmistus-, kuljetus- ja rakennusyksiköt, jonka kautta kulkivat myös vuoristoarmeijan viestintä- ja huoltoyhteydet ja jonne saksalaiset rakensivat myös laajan sotavankileirien verkoston⁷⁸.

76 Saksalaisjoukkojen organisaatiosta Pohjois-Suomessa lähemmin ks. Aapa 1961: 3–4 ja 77, Vehviläinen 1984: 323–325 ja Junila 2000: 60–67.

77 Lähteenmäki 1999: 9; Tuunainen 2011: 153

78 Vehviläinen 1987: 346; Junila 2000: 68–70; Otto 2008; Westerlund 2008a ja 2008c.

Toiminnan ylläpitoon vaadittava henkilömäärä oli huomattava ja kansallisuuksien kirjo suuri. Kolmannen valtakunnan sotavoiman mukana Pohjois-Suomeen saapui työvoimaa Saksasta ja valloitetuilta alueilta. Muilta alueilta Suomeen saapui vapaaehtoisina muun muassa belgialaisia, hollantilaisia, inkeriläisiä, ranskalaisia, ruotsalaisia, tanskalaisia ja virolaisia – joiden lisäksi saksalaisten pohjoisella rintamalla ottamien tai muilta rintamilta maahantuotujen sotavankien joukossa oli edustettuna kaikki Neuvostoliiton kansallisuudet. Näkyvässä roolissa olivat *Organisation Todtin*, mukaan lukien *Organisation Speerin* sekä kuljetuksista vastaavan *Nationalsozialistisches Kraftfahrerkorpsin* joukot sekä työvelvollisten ja vapaaehtoisten muodostamat *Reichsarbeiterdienst-* ja *Hilfswillige*-työjoukot. Näiden lisäksi muonavahvuutta täydensivät armeijan mukana saapuneet siviilityöntekijät. Tähän *Wehrmachtsgefolge*-henkilöstöön kuuluivat puolustusvoimien oma työvoima sekä palkattu toimistojen, sotilassairaaloiden ja sotilaskotien työvoima, joka koostui paljolti suomalaisista ja saksalaisista naisista.⁷⁹

Lapin läänin maaherra Kaarlo Hillilän usein siteerattu toteamus, että paikalliset työmarkkinat alkoivat muistuttaa ”Baabelin aikoja” on tässä mielessä osuva, nostaahan se raamatullisen vertauksen kautta esiin niin kielten sekoittumisen kuin myös siitä aiheutuneen välittämisen ja välittäjien tarpeen.⁸⁰ Kaiken kaikkiaan saksalaisjoukkojen ja Saksan armeijan työvoiman läsnäolo yli kaksinkertaisti Pohjois-Suomen väkiluvun. Jo heinäkuussa 1942, vuosi sodan alkamisesta, seudulle oli sijoitettu vajaat 160 000 sotilasta, kun seudun oma väestö koostui rintamasotilaat mukaan lukien noin 150 000 asukkaasta. Enimmillään saksalaisjoukkojen muonavahvuus oli yli 200 000.⁸¹ Kaiken tämän valossa on enemmän kuin ymmärrettävää, että aikalaismuistoissa saksalaiset olivat jokapäiväinen näky ja arkipäivän kohtaamiset väistämättömiä niin pohjoisen kauppaloissa ja kaupungeissa kuin syrjäseuduillakin.

Rovaniemen silloista kauppalaa voi silti hyvällä syyllä kutsua Junilan sanoin ”vuoristoarmeijan sydämeksi”, jossa vieraan sotavoiman läsnäolo

79 Junila 2000: 68–74.

80 Vehviläinen 1984: 324; Junila 2000: 74.

81 Vehviläinen 1987: 348; Junila 2000: 67.

tuntui erityisen selvästi.⁸² Vuoristoarmeijan esikunta (AOK) ja armeijan kymmenet toimistot ja yksiköt mukaan lukien kenttäsairaala ja keskeiset huoltoyksiköt ja kaikkiaan yli kuusikymmentä saksalaista esikuntaa nostivat 7 500 asukkaan kauppalan väkiluvun 13 500:aan. Rovaniemestä kehittyi ”merkittävin saksalaiskeskus koko Suomessa”, suomalais-saksalaisen rinnakkainelön keskipiste.⁸³

Sotilasoperaatiot, jaettu hallintovastuu sekä sotilaiden ja siviilien rinnakkaiselo edellyttivät väistämättä runsaasti koordinoituja, virallisia toimintatapoja saksalaisjoukkojen, paikallisviranomaisten ja siviilien välillä. Näkyvimmin suomalais-saksalaisten suhteiden ja sotilasyhteistyön sujuvuudesta vastasivat useat sotilaalliset ja hallinnolliset viranomaiset. Päämajan yhteyteen sijoitettu saksalainen Yhteysesikunta Nord ja erityisesti jalkaväenkenraali Waldemar Erfurt edustivat Saksan sodanjohtoa Mikkelissä, kun taas esimerkiksi kenraaliluutnantti Harald Öhquist toimi samassa tehtävässä Berliinissä Saksan armeijan pääesikunnassa (OKW). Pohjois-Suomessa tärkeimpiä sotilasviranomaisia olivat vuoristoarmeijan armeijakuntien ja lennoston esikunnat Rovaniemellä, Parkkinassa, Alakurtissa ja Kananaississa. Rintaman takana tärkeässä roolissa oli niin sanottu rintamantakaisen alueen komendantti (*Kommandant des Rückwärtigen Armeegebietes, Korück 525*), jonka tehtävänä olivat erilaiset turvallisuus- ja järjestelyasiat, kuten saksalaisten sotavankileirien vartiointi, armeijan huoltotoimien varmistaminen, suomalaisomaisuuden käyttöön tai vahingoittamiseen liittyvät korvaukset ja saksalaisten upseerien ja sotaväen majoitusjärjestelyt⁸⁴. *Korück 525:n* alla toimi lisäksi lukuisia operatiivisesti keskeisille paikkakunnille – esimerkiksi Alakurttiin, Ivaloon, Kuusamoon ja Sallaan – sijoitettuja saksalaisia paikallisia komendantinvirastoja (*Ortskommandatur*).

Suomen puolelta yhteistoimintaa koordinoivat ja saksalaisten läsnäolon rajoja määrittivät siviilihallinnon osalta erityisesti Lapin ja Oulun lääninhallinnot sekä poliisiviranomaiset. Sotavoimien keskeisiä toimijoita olivat puolestaan Päämaja sekä saksalaisiin esikuntiin ja

82 Junila 2000: 91.

83 Junila 2000: 90–96; ks. myös Lähteenmäki 1999: 100, Vehviläinen 1984: 324 ja 1987: 248; Virolainen 1999: 17.

84 Vehviläinen 1984: 325, Junila 2000: 85.

joukko-osastoihin komennetut yhteysupseerit ja tulkit, joiden toiminta organisoitui eversti Oiva Willamon johdolla Yhteysesikunta Roin alle joulukuussa 1941. Erityisen näkyvän roolin jaetun hallintovastuun määrittelyssä otti Vehviläisen mukaan maaherra Kaarlo Hillilä: Saksalaiset olivat Hillilän mukaan Suomen liittolaisia, joiden sotatoimia oli tuettava Suomen oman taistelun auttamiseksi huolehtien kuitenkin tarkasti muotoseikoista, jotta saksalaisten läsnäolo ei vaikuttaisi miehitykseltä. Lisäksi Hillilä korosti, että ristiriidat tulisi selvittää yhteisymmärryksessä ja mahdollisimman matalalla hallinnollisella tasolla.⁸⁵ Suurempien linjojen osalta maaherra Hillilä oli itse jatkuvasti yhteydessä vuoristoarmeijan esikuntiin, mutta ruohonjuuritason kanssakäymisen ongelmat jätettiin Yhteysesikunta Roin tai paikallisviranomaisten hoidettavaksi. Lisäksi perustettiin suomalais-saksalaisia yhteistyöelimiä miettimään menettelytapoja toistuviin erimielisyyksiä aiheuttaviin kysymyksiin. Näitä olivat ”muun muassa liikennevahingot, siviilioikeudellista laatua olevien riitaisuuksien selvittäminen, puunhankinta saksalaisten tarpeisiin, suomalaisen työvoiman käyttö saksalaisten töissä ja saksalaiselle isälle Suomessa syntyneen lapsen elatus”.⁸⁶

Yhteistoiminnan koordinaation, sotilasviranomaisten ja siviilihallinnon rajapintojen määrittelyn sekä erityisesti arkipäiväisten kanssakäymisen muotojen ja ristiriitojen selvittelyn valossa aseveljeys näyttäytyy korostetusti sosiaalisten kohtaamisten tiheänä verkostona, joka ohjaa huomion sotilaallisista operaatioista arkisiin tai seremoniallisiin kommunikatiivisiin käytäntöihin niiden takana, ja sitä kautta lopulta kielii ja toimijoihin kielten välillä. Rinnakkainelo ulottui kotirintaman arki-kohtaamisista rintaman yhteisiin operaatioihin, yksittäisten sotilaiden yhteistoiminnasta ylempien viranomaisten yhteistoimintaan asti. Sitä sääтели eräänlainen kirjallisten ja hiljaisten sopimusten määrittämä viitekehys, jota voisi luonnehtia erilaisten ristivetoisten kulttuuristen, poliittisten ja ideologisten näkemysten kehystämäksi kompromissiksi. Siihen valui vaikutteita paikallisista oloista, kansallisesta poliittisesta ilmapiiristä sekä kulloisestakin yleisemmästä kansainvälisen suursodan

85 Vehviläinen 1984: 328–329.

86 Junila 2000: 110.

tilanteesta. Yksi kehityksen osa värittyi sodan alusta alkaen Suomen johdon tasapainoilla toisaalta kansainväliselle yhteisölle suunnatun ”erillissotaidean” ja toisaalta omista sotilaallisista ja taloudellisista motiiveista nousevan saksalaisten sotatoimien tukemisen välillä. Kyseinen tasapainoilu määrittä yhteisalueen sosiaalisia kohtaamisia, aseveljeyden *dramaturgiaa*, sen alimpiin tasoihin asti.

Aseveljeyden dramaturgia

Sosiologi Erving Goffman analysoi teoksessaan *Arkielämän roolit* sosiaalisten instituutioiden ja vuorovaikutuksen rakenteita jäsentämällä niitä näytelmän kaltaisina esityksinä.⁸⁷ Tässä dramaturgisessa lähestymistavassa esityksen käsite määrittyy kaikeksi esiintyjän rooliin kuuluvaksi kommunikatiiviseksi toiminnaksi, jolla hän pyrkii vaikuttamaan arkielämän rutiinitilanteessa läsnä oleviin osallistujiin. ”Esiintyjä” voi olla yksittäinen henkilö tai ”esitysryhmä”, ryhmä henkilöitä, jotka toteuttavat yhteistyössä esityksen yksilön tai ryhmän eli ”yleisön” edessä.⁸⁸ Omat pohdintani suomalais-saksalaiseen vuorovaikutuksen muodoista tukeutuvat ennen muuta ajatukseen ryhmän yhteistyössä toteuttamasta esityksestä.

Goffmanin lähestymistavassa esittävän ryhmän koko toiminta on sovitettu sen mukaan, millaista *tilannekuvaa* tai vaikutelmaa esityksellä halutaan siinä nimenomaisessa vuorovaikutustilanteessa välittää. Tämä edellyttää sellaisten toimintojen, sisältöjen ja tavoitteiden korostamista, jotka ovat yhteismitallisia kyseisen tilannekuvan kanssa, samalla kun tilannekuvaa rikkovat tai vaarantavat tekijät pyritään pitämään yleisöltä piilossa. Tilannekuva puolestaan on ryhmän näkemys vallitsevasta tilanteesta, siis toiminnan pohjalla oleva konsensus siitä, mitkä ja ke-

87 Goffman 1971; engl. alkuteos *The Presentation of Self in Everyday Life*, 1959.

88 Goffman 1971: 25–26, 89. Poikkeen yhteenvedossani jonkin verran Erkki Purasen (EP) suomennokseen valitsemasta terminologiasta siellä, missä tilalle on tarjolla oman analyysini näkökulmasta selkeämpi tai yksiselitteisempi vaihtoehto: *yleisö* (engl. *audience*, EP: *katsojakunta*), *julkisuus* (engl. *front region*, EP: *julki-alue*), *takahuone* (engl. *backstage*, EP: *taka-/tausta-alue*). Viimeksi mainitun osalta halusin varata *taka-alueen* tarvittaessa käyttöön siellä, missä on tarpeen tehdä ero rintaman ja rintaman takaisen alueen välillä.

nen intressit kulloinkin ovat kaikkein tärkeimpiä ja kenen odotukset sen sijaan voivat jäädä toistaiseksi taka-alalle.⁸⁹ Arjen esitykset määrittävät tämän mukaisesti: ”Julkisuuteen” yleisön eteen pääsevät ryhmän tilannekuvan kannalta olennaisina pitämät kysymykset, kun taas ryhmän sisäiset erimielisyydet, keskinäinen kritiikki ja muut esitystä ja osallistujia koskevat ”salaisuudet” käsitellään yleisöltä piilossa, ”takahuoneessa”.⁹⁰ Esitykset toisin sanoen kätkevät vahingollisen informaation, joka voisi yleisön ulottuvilla kyseenalaistaa dramatisoidun todellisuuden eheyden ja siten rikkoa toivotun vaikutelman. Kun siis esimerkiksi kaksi opiskelijaa pitää yhteisen seminaariesitelmän, on se todennäköisesti jäsennely niin, että suulliselle esitelmälle yhdessä, vaikkapa ohjaajan ohjeistuksen mukaan määritetyt tavoitteet tuodaan esityksessä korostetusti esiin, kun taas sekä erimielisyydet esitelmään kuuluvista sisällöistä että kriittiset keskustelut esityksen aikana sattuneista lipsahduksista jätetään luentosalin ulkopuolelle, takahuoneeseen. Tärkeintä on vaikutelma mahdollisimman ehjästä ja harmonisesta toiminnasta. Goffman onkin todennut, että tällainen tiedon hallinta on keskeistä monissa arkielämän vuorovaikutukseen kuuluvissa esityksissä.⁹¹

Goffmanin dramaturginen lähestymistapa antaa mahdollisuuden tarkastella jatkosodan suomalais-saksalaisia sosiaalisia ja kulttuurisia kohtaamisia ”esityksenä”, joka oli suunnattu sekä paikalliselle, kansalliselle että kansainväliselle yleisölle ja jonka ylläpitoon aseveljien molemmat osanottajat olivat sitoutuneet. Analyysin lähtökohdaksi voidaan ottaa tilannekuva tai vaikutelma, jolla määriteltiin tiimin molemmin puolin koko aseveljeyden toiminnalliset puitteet. Kaikkein yleisimmällä tasolla aseveljeyden ytimen voi kuvailla Junilan tapaan iskulauseella ”rinta rinnan ja voitokkaasti itää vastaan”.⁹² Saksan osalta aseveljeyden toiminnallista viitekehystä määriteltiin viimeistään kesäkuusta 1941 alkaen toistuvasti vuoristoarmeijan kulloisenkin komentajan päiväkäskyillä tai kaikille sotilaille jaetuilla, sotilaiden käytöstä ohjeistavilla painotuotteilla

89 Mts. 19.

90 Mts. 124.

91 Mts. 155.

92 Junila 2000: 184.

(esim. *Merkblatt für das Verhalten deutscher Truppen in Finnland*).⁹³ Ohjeistuksissa korostettiin muun muassa sitä, että saksalaiset sotilaat eivät ole Suomessa miehittäjinä vihollisalueella, vaan aseveljinä ystävällismielisessä valtiossa, minkä vuoksi sekä paikallisiin asukkaisiin että heidän omaisuuteensa tulisi suhtautua kaikin puolin kunnioittavasti. Touku-kuussa 1942 kenraali Eduard Dietl, vuoristoarmeijan uusi komentaja, määritteli aseveljeyden yleisiä perusteita seuraavasti:

- a) Suomi on Saksan ystävä ja liittolainen. Saksalainen sotilas ei ole Suomessa valloitetun alueen valtiaana, vaan ystävämaan vieraa-
na. Saksalaisen sotilaan esiintyminen julkisuudessa määrittää suomalaisten asenteet Saksaa kohtaan. Sen vuoksi sotilaan on aina käyttydyttävä esimerkillisesti; häneltä on vaadittava sotilaallista ryhdikkyyttä ja moitteetonta tervehtimiskuria. Tämän lisäksi sotilaan on oltava joka tilanteessa huomaavainen ja valmis auttamaan.
- b) Urhean Suomen kansan saavutukset ansaitsevan kaiken kunnioituksen. Suomalaista määrittävät vahva kansallisuus- ja vapaudentunne. Hän on saksalaismielinen. On vältettävä kaikkea, mikä voisi loukata hänen kansallisia näkemyksiään.⁹⁴

Paitsi omaisuuteen, saksalaisen sotilaan tuli suhtautua kunnioittavasti myös suomalaisiin luonteenpiirteisiin. Ilmeisestä hitaudestaan huolimatta vastassa oli älykäs ihminen, jota huutaminen ja painostaminen ei liikojä hätkäyttäisi. Ohjeistus luonnehtii suomalaisen olevan vieraita kohtaan pidättyväinen ja epäluuloinen, ja hänen luottamuksensa on voitettavissa vain avoimella asenteella. Mutta joka siinä onnistuu, ”häntä suomalainen auttaa kaikin mahdollisin keinoin”.

Suomen puolelta tilannekuvaa määrittivät maan johdon jo mainittu tasapainoilu kahden poliittisen pyrkimyksen välillä. Maaherra Hillilä, kuten edellä todettiin, luovi näiden tavoitteiden ristiaallokossa: Suomen

93 Junila 2000: 105, 136–146; Vehviläinen 1987: 349.

94 ”Merkblatt für das Verhalten deutscher Truppen in Finnland”, Armeeoberkommando Lappland O Qu./Qu.2 Nr.1000/42, 1.5.1942. T-17215/1-2, KA; suomennos PK.

Kuva 2. Adolf Hitlerin vierailu marsalkka Mannerheimin 75-vuotissyntymäpäivillä 4.6.1942. (SA-Kuva/89819, TK-kuvaaja tuntematon. CC BY 4.0.)

omia sotaponnisteluja oli mahdollista edistää Saksan toimia tukemalla, joten tämän päätavoitteen tuli heijastua kaikkeen muuhun toimintaan vuoristoarmeijan kanssa. Samalla Hillilä korosti muodollisuuksien tärkeyttä kaikissa kohtaamisissa, jotta missään vaiheessa ei syntyisi vaikutelmaa Pohjois-Suomen miehityksestä. Tämän järjestelyn ylläpitämiseksi kaikki erimielisyydet oli siten pyrittävä ratkaisemaan mahdollisimman pitkälle alemman tason sotilas- tai siviilihallinnon edustajien kesken, goffmanilaisittain siis takahuoneessa.

Hillilän ajatus aseveljeyden eri tasoista antaa mahdollisuuden jäsentää myös aseveljeyden dramaturgia useisiin julkisuusasteeltaan erilaisiin ”näyttämöihin” ja niiden ”takahuoneisiin”. Korkeimman tason esitys toteutui valtioiden välillä ja sai kansalliselle ja kansainväliselle yleisölle suunnattuna kaikkein suurimman huomion. Esityksen päärooleissa olivat valtioiden johtajat, erityisesti tietysti presidentti Risto Ryti, marsalkka Mannerheim sekä valtakunnankansleri Adolf Hitler, ja yksi sen huipenuksista oli Hitlerin yllätysvierailu Mannerheimin 75-vuotispäivänä 4. kesäkuuta 1942, josta luonnollisesti uutisoitiin näyttävästi ”hiljaisen vuoden uutissensaatina”⁹⁵. Esimerkiksi *Suomen Kuvalehti* (Nr. 24/1942) omisti vierailulle nelisivuisen kuvareportaasin ”Hitler Suomessa Mannerheimia onnittelemassa” ja kansilehden, jossa Mannerheim ottaa vieraansa vastaan. Mannerheimin vastavierailu Hitlerin luona toteutui vähän myöhemmin samassa kuussa. Sekin sai varsin runsaasti huomiota, marsalkan toisensuuntaisista toiveista ja Valtion tiedotuslaitoksen sensuuriohjeista huolimatta.⁹⁶ Puolustusvoimain katsauksessa nro 52, joka oli kokonaisuudessaan omistettu Mannerheimin vastavierailulle, siteerattiin sanomalehti *Uuden Suomen* kirjoitusta, joka omassa propagandistisessa tarkoituksessaan kuvaa hyvin aseveljeyden aatteellista viitekehystä:

Se oli kahden sotilaan tapaaminen, jotka kumpikin taistelukenttillään johtavat bolševismia vastaan taistelevien yhdistyneiden

95 Perko 1971: 146; Hitlerin vierailun propagandistisesta merkityksestä ks. Rusi 1982: 205–208.

96 Alpo Rusin mukaan ”Mannerheimin tarkoituksena oli ilmeisesti tyrehdyttää kielloilla ne huhut, joissa arveltiin Hitlerin vaatineen Suomelta aktiivisempaa panosta sotatoimissa”, ks. Rusi 1981: 207.

kansakuntien puolustusvoimia ja jotka tietävät toisiinsa sidottuina raudanlujalla päättäväisyydellä ainaiseksi säilyttää kansoillensa hankkimansa vapauden.

Siteeratussa kuvauksessa heijastuu ajan hengen esitykseen puhaltama sisältö, joka toistuu punaisena lankana läpi aseveljeyden valtio- ja sotilasjohdon keskinäisistä ylistyspuheista rintamakanttiinien aseveljille osoitettujen juhlapuheiden kautta sensuurin ohjaamaan julkiseen saanaan asti. Kun Mannerheim huhtikuun 1942 alussa vieraili Rovaniemellä kenraali Dietlin esikunnassa kuulemassa saksalaisten tunnelmia raskaan talven jälkeen, vaihdettiin hotelli Pohjanhovin lounaalla noin 50 nimekkään vieraan edessä kaikki tilannekuvan edellyttämät kohteliaisuudet. Everstiluutnantti Peitsara kirjasi Päämajan sotapäiväkirjaan seuraavan muistiinpanon:

Lounaalla kenr. Dietl piti Ylipäällikölle puheen, jossa hän voimakain sanoin kuvasi Ylipäällikön valtavaa elämäntyötä Suomen hyväksi ja sen kolmen vapaussodan johtajana sekä vakuutti uskollista aseveljeyttä taistelussa bolsevismia vastaan kohottaen lopuksi kolminkertaisen Sieg-Heil huudon sotamarsalkka Mannerheimille ja Suomen urhoolliselle, voittoisalle armeijalle. Puheeseen Ylipäällikkö vastasi kiittäen kenr. Dietliä hänen kauniista sanoistaan. Lousuen suuren ilonsa sen johdosta, että AOK Lapland oli onnellisesti suoriutunut Lapin ankarasta talvesta, hän kohotti maljansa kenr. Dietlille ja hänen urhoollisille sotilailleen sekä nelinkertaisen eläköön huudon Saksan Puolustusvoimain Ylipäällikölle, Valtakunnankansleri Adolf Hitlerille.⁹⁷

Korkeimman tason näyttämö pysyi kasassa aina siihen asti, kun Suomi solmi erillisrauhan Neuvostoliiton kanssa syksyllä 1944. Päätettyään johdattaa Suomen irti sodasta Mannerheim kirjoitti Hitlerille kirjeen

97 "Selostus Ylipäällikön matkasta Rovaniemelle 1.–3.4.42", Päämajan sotapäiväkirja (1941–1943). Sotapäiväkirjat-kokoelma, Jatkosodan ja Lapin sodan sotapäiväkirjat. Sotapäiväkirja 20880. Tiedostot 110–111, KA. Viitattu 29.3.2023.

2.9.1944, jossa hän luonnosteli vielä kertaalleen aseveljeyttä keskeisesti kehystäneen tilannekuvan. Mannerheimin muistelmissa kirjeen suomenkielinen versio kuuluu seuraavasti:

Tiemme eroavat todennäköisesti hyvin pian. Mutta saksalaisten aseveljiemme muisto tulee täällä elämään. Suomessahan saksalaiset eivät ole suinkaan olleet vieraan väkivallan edustajia, vaan auttajia ja aseveljiä. Mutta sellaisenaakin on vieraiden asema aina vaikea ja paljon vaativa. Voin antaa Teille sen todistuksen, että koko viime vuosien aikana Suomessa ei ole tapahtunut mitään, mikä olisi saattanut meidät näkemään saksalaisissa joukoissa maahan-tunkijoita tai sortajia. Uskon, että Pohjois-Suomeen sijoitetun saksalaisen armeijan suhtautuminen väestöön ja maan viranomaisiin tulee siirtymään historiaamme ehkä ainoalaatuksena esimerkkinä vastaavanlaisissa oloissa kehittyneiden välien korrektilisyydestä ja sydämellisydestä.⁹⁸

Kuten Goffman muistuttaa, osa arkielämän esityksen sisällöstä voi olla suunnattu yleisön sijaan näyttämölle, esityksen toteuttajille itselleen.⁹⁹ Tämä näkyi niin juhlapuheissa kuin Mannerheimin kirjeessäkkin: Vierailujen, propagandan ja virallisten viestien kautta aseveljeyttä esitettiin paitsi osapuolten omille kansalaisille ja lehdistön kautta kansainväliselle yleisölle, myös aseveljeyden edustajille itselleen sen eheän julkisivun ylläpitämiseksi. Niinpä esimerkiksi edellä mainitussa Puolustusvoimain katsauksessa kuvailtiin, kuinka Mannerheimin vierailun aikana suomalaiset ja saksalaiset upseerit tutustuivat toisiinsa ja aseveljeyks sai ”sisällön, jonka kestävyyttä mikään ei voi muuttaa”. Lehdistön näkökulmasta esityksen tavoitteet merkitsivät samanaikaisesti, että sille pyrittiin asettamaan selkeät rajat, jonka puitteissa aseveljeyttä, aseveljen toimintaa Suomessa tai sen menestystä suursodan muilla rintamilla sai käsitellä. Kuten Rusi on todennut, lehdistöä ja Saksaan liittyvää kirjoittelua pidettiin suhteiden ”ilmapuntarina”, ja suhteiden ”pitäminen lämpimän puolella”

98 Mannerheim 1952: 475.

99 Goffman 1971: 119.

vaati paitsi propagandalta myös sensuurilta täysipäiväistä valppautta läpi sodan.¹⁰⁰ Propaganda ja sensuuri toimivat siten käsi kädessä tavoitellun tilannekuvan vakauttajina. Tiedossa on, että tässä ei läheskään aina onnistuttu ainakaan saksalaisten toivomalla tavalla; heidän mielestään lehdistön liikkumatila oli monessa suhteessa aivan liian väljä. Kuten jäljempänä nähdään, tästä aiheesta riitti monenlaista työtä myös yhteysupseereille.

Toinen, dramaturgisesti hyvin keskeinen taso sijoittuu Pohjois-Suomeen ja sodan selusta-alueelle. Esityksen päärooleissa toimivat Kaarlo Hillilän johtama maakuntahallinto, suomalainen Yhteysesikunta Roi ja eversti Willamo sen komentavana yhteysupseerina sekä vuoristoarmeijan korkein johto. Tällä tasolla näytös oli suunnattu erityisesti paikalliselle väestölle ja julkisuuteen, pääteemanaan vaikutelma sujuvasta ja korrektista rinnakkaiselosta yhdessä määritetyn tilannekuvan mukaisesti.¹⁰¹ Dramaturgia päättyi tiedotuskompanian kuvaajien valokuviiin virallisista tapaamisista ja protokollan mukaisista tervehdyskäynneistä, ja niiden myötä laajempaan julkisuuteen, mutta sitä toteutettiin ja vahvistettiin myös ylempien upseerien illallispuheissa tai yhteisissä asevelitilaisuuksissa, kuten urheilutapahtumissa tai Rovaniemen *Haus der Kameradschaft* -talossa järjestetyissä Suomen itsenäisyyspäiväjuhlissa. Kuten Junila on todennut, Hillilä korosti itsekin pyrkimystään saada ”yhteistyö ainakin näyttämään toimivalta ja hyvältä”; myönteisessä valossa esitetty virallinen aseveljeys toimi mallina rinnakkainelosta, josta sekä saksalaiset sotilaat että suomalainen siviilit saattoivat ottaa oppia. Junilan sanoin:

Olennaista onkin juuri se, miltä yhteistyö ulkopuolisesta näytti. Paikalliset asukkaat, varsinkin Rovaniemellä, panivat merkille suomalaisten ja saksalaisten ”herrojen” yhteistyön, joten sen sujumisesta saatu käsitys saattoi toimia tavallisellekin kansalaiselle merkinä siitä, kuinka aseveljen kanssa tuli toimia.¹⁰²

100 Rusi 1981: 271

101 Vrt. ”kohteliaan osallistumisen esitys”, Goffman 1971: 228.

102 Junila 2000: 109.

Suomalaiset ja saksalaiset viranomaiset pyrkivät ohjaamaan ja valvomaan sotilaiden ja siviilien kanssakäymisiä kotirintamalla. He toimivat sekä suomalais-saksalaisen rintamantakaisen yhteistyön organisaattoreina että sen esimerkkeinä. Organisoitu kanssakäyminen tähtäsi mielialan, asevelihengen ja taistelutahdon luomiseen ja ylläpitämiseen muun muassa yhteisten juhlapäivien vieton, kulttuurin, urheilun, talkoiden ja hyväntekeväisyyden avulla.¹⁰³

Sotilas- ja siviiliviranomaisten yhteinen tavoite merkitsi luonnollisesti runsaasti takahuonetyötä. Viranomaisten kesken käytiin jatkuvasti neuvotteluja aseveljeyden periaatteista ja epäkohdista sekä etsittiin yleisiä linjauksia ongelmien poistamiseksi. Kun esimerkiksi syksyllä 1941 saksalaisten joukkojen kurittomuus ja mielivaltaisuus suomalaisia ja suomalaista omaisuutta kohtaan alkoivat vaikuttaa ei-toivotulla tavalla paikallisen siviiliväestön asenteisiin, ottivat viranomaiset aseveljeyden molemmin puolin ongelman käsittelyyn. Näin epäkohtien ei päästetty painamaan mielialoja aina aseveljeyden kriisiksi asti.¹⁰⁴

Kolmas, lopulta kaikkein arkisin näyttämö ja analyysin taso löytyy rintamalta ja taka-alueelta, suomalaisten ja saksalaisten sotilaiden yhteisestä sodankäynnistä sekä vuoristoarmeijan edustajien ja suomalaisen siviiliväestön jokapäiväisistä kohtaamisista.

Aseveljeys ei jäänyt kotirintaman ihmisille kokonaan vieraaksi, yltiöisänmaalliseksi ja korkeiden herrojen keskinäiseksi harrastukseksi. Vaikka se oli puheissa kovin paatoksellista ja jopa todellisuudelle vierasta, se käytännössä konkretisoitui toimina, joilla oli merkitystä tavallisen kansalaisen arjen kulussa.¹⁰⁵

Tähän tavallisen sotilaan tai kansalaisen arkeen on sijoitettava myös Hillilän korostama alin hallinnollinen taso, niin sanottu perimmäinen takahuone, jossa kaikki käsikirjoituksen uskottavuutta vaarantavat mieli-

103 Mts. 327.

104 Mts. 281–285.

105 Junila 2000: 341.

Kuva 3. Tuntematon saksalainen luutnantti ja luutnantti Vartia Litsassa 27.7.1942. (SA-Kuva/102532, TK-kuvaaja Esko Töyri. CC BY 4.0.)

pide-erot ja kanssakäymisen ongelmat tuli käsitellä. Suomalais-saksalaiseen kanssakäymiseen liittyi paljon piirteitä, joiden myötä aseveljeyden dramaturgia vaikuttaa varsin idealisoidulta, koska se peittää alleen erilaatuisia, esittävän ryhmän osallistujien välillä valinneita näkemyseroja, jotka sellaisenaan olivat omiaan aiheuttamaan häiriöitä tavoitellussa tilannekuvassa.¹⁰⁶

¹⁰⁶ Goffman 1971: 22 ja 45.

Tarkastelee esitystä sitten koko ryhmän tai sen yksilöiden näkökulmasta, suomalais-saksalainen yhteisalue konstruoituu dynaamiseksi sosiaalisten kohtaamisten näyttämöksi, joka toi yhteen hyvin erilaisista taustoista olevia ihmisiä, joiden toimintaa ohjasivat yhtäällä sotilaalliset tavoitteet ja toisaalta inhimilliset tarpeet alkaen pyrkimyksestä selvitä sodan niukkuuden yli. Tavoitteet, tarpeet ja resurssit eivät aina kohdanneet, mikä väistämättä synnytti myös kitkaa osapuolten välille. Kitka luonnollisesti aiheutti ”kohtauksia”¹⁰⁷ merkiksi siitä, että joko aseveljeyden esittäjät tai heidän yleisönsä oli sillä hetkellä tyytymätön vallitsevaan tilanteeseen ja halusi siksi viheltää esityksen poikki. Osa näistä kohtauksista voidaan selittää tai on jo selitetty esimerkiksi puutteellisista kielitaidoista johtuvilla kommunikaatio-ongelmilla. Hyvin usein ne juontuivat myös sotilaskulttuurien eroista tai Suomen ja maan historian sekä kulttuurin tuntemattomuudesta saksalaisten parissa tai saksalaisten valloittajamentaliteetista johtuvasta piittaamattomuudesta suomalaista omaisuutta kohtaan. Yhtä hyvin kitkaa saattoi syntyä suomalaisten vuoristoarmeijan sotilaisiin tai omaisuuteen kohdistamista rikoksista. Oman osansa kohtauksista tuottivat myös suomalaisten alkoholinkäyttö ja sota-aikana vallinneiden moraalikäsitteiden valossa mieliä kuohuttaneet romanttiset kohtaamiset paikallisten naisten ja saksalaissotilaiden välillä.

Hillilän periaate oikaista kaikki tällaiset kuprut takahuoneessa voidaan nähdä eräänlaisena puskurina, pyrkimyksenä hoitaa asiat pois päiväjärjestyksestä ennen kuin ne pääsevät julkisuuteen nakertamaan pohjaa koko esitykseltä. Tärkeitä takahuonetoimijoita olivat tässä suhteessa maakunnan hallintoviranomaiset¹⁰⁸, saksalaiset ja suomalaiset paikalliskomendantit, rintamajoukkojen esikuntaupseerit sekä näitä kaikkia avustavat Yhteysesikunta Roin yhteysupseerit, tulkit ja muu henkilöstö. Heidän nimenomaisena tehtävänä oli tukea yhteisiä sotilasoperaatioita sotilaina, organisaattoreina, kääntäjinä ja tulkkeina mutta samalla toimia myös Suomen sodanjohdon silminä ja korvina eli saksalaisten toiminnan ja mielialojen tarkkailijoina. Jäljempänä yhteysupseerien

107 Mts. 227.

108 Junila 2000: 108–111.

ja tulkkien ohjeistuksista ja viikkoraporteista käy ilmi, että yksi heidän keskeisistä tehtävistään oli toimia portinvartijana, jotteivät ruohonjuuritason ongelmat, ristiriidat tai tietämättömyys päässeet horjuttamaan aseveljeyden dramaturgista vakautta. Tässä onnistuttiin toisinaan paremmin, toisinaan vähän huonommin.